THE HEBREW JOURNAL
דער אידישער זשורנאל
THE HEBREW JOURNAL
M. Clavir, Pres. and Gen. Mgr.
PUBLISHED BY
JOURNAL PRESS, LIMITED
542 Dundas St. West. Telephone Trinity 6830-6831
Subscription Rates: $6 PER YEAR $3.50 SIX MONTHS
Single Copy—3 cents

נאכ'ן סוף־דער אנהויב

א סוף, אבער אויך אן אנהויב.

האלט עס יעצט ביי דעם. אז די אידישע שול־פראגע אין מאנטרעאל זאל פארענדיגט ווערען, אבער מיט'ן דאזיגען ענד, הויבט זיך ווירקליך אן אן אנהויב, און א שווערער אנהויב דערצו.

אין דער לעצטער וואך האט פיעלעס פאסירט ארום דער שול־פראגע, וואס האט קלאר געמאכט, אז די שווערינקייטען זענען יעצט מער ניט קיין אויסערליכע, ווי זיי זענען אינערליכע. די קאטוילישע קירכע האט אפען גע־נומען א געגנערישע שטעלונג, אפדרוקענדיג ברייף אין דער פרעסע, אויף וועלכע עס איז אויך געקומען א לענגערער ענטפער פון פרעמיער טאשעראו, אין וועלכען ער מאכט קלאר די שטעלונג פון דער פראזוינציעלער רעגיע־רונג, אז די אידישע עלטערען האבען א רעכט צו קענען דערציען זייערע קינדער.

דאס שול־געזעץ וואס די קוויבעקער רעגיערונג אונטערשטיצט, און וואס־יוועס אין גיכען אריין אין קראפט (נאר פאר מאנטרעאל) פארענדיגט, אלזו, דאס פראבלעם, אבער אין דער ווירקליכקייט הויבט זיך עס יעצט אן.

די מאנטרעאלער אידען האבען דערווייל נאך ניט קיין דערפארונג אויף צו קענען פארוואלטען מיט אן אייגענער שול־סיסטעם, עס איז אויך ניטא קיין לערער־סעמינאר וואס זאל קענען באזארגען די שולען מיט דעם טיפ לערער. און מיר צווייפלען צי עס זענען יעצט פאראן אין מאנטרעאל גענוג גראדואירטע אידישע לערער, וועלכע זאלען זיך קענען אריינפאסען אין די סעפאראטע אידישע שולען. א פראגע וואס וועט דארפען געלייזט ווערען יעצט אויך זיין זיי אזוי איינצואָרדענען די אידישע למודים, און דאס איז גאנץ קאמפליצירט. ווייל צו אידישע למודים איז פאראן א פארשידענע באציאונג, א פרום־אידישע און א וועלטליך אידישע.

אלעס צוזאמען מאכט דאריבער דעם אנהויב פאר זייער וויכטיג, און בפרט ווען דאס איז דער ערשטער עקספערימענט, פון דעם סארט, וואס ווערט דורכגעפירט אויף דער זייט ים, און די גאנצע אידישע אמעריקע און קאנאדע וועט נאכפאלגען די אנטוויקלונג פון דער אידישער שול־סיסטעם אין מאנטרעאל, ווייל פון דעם דערפאלג אדער מיסדערפאלג וועט שטארק אפהענגיג זיין דאס אידישע שול וועזען אין א סך אנדערע ערטער, אויסער מאנטרעאל.

דער איד מוז שטענדיג איבערטרייבען

די רוסישע קאמוניסטען לערנען יעצט גאנץ געשמאק די סדרה "השיבני נאזאד". מען האט זיך געכאפט, אז מיט וועלען איינפירען מיט געוואלד זאכען, צו וועלכע דאס לעבען איז ניט צוגעפאסט, מאכט מען נאר גרעסערע דעם חורבן. האט מען גענומען דעם דשעל און אויסגעקערט אויף צוריק. איז שוין יעצט די קאמוניסטישע רעגיערונג גרייט צו געבען די "לישענצעס" יעדע ציווילע רעכט, באראיבענדיג פון זיי נאר די פאליטישע פריווילעגיעס. עס מיינט, אז לויט די נייע פאראָרדנונגען וועט א געוועזענער קינדער וועלען קענען באקומען ברויט אויף א קארטע, זיינע קינדער וועלען קענען באזוכען א שול א. ד. ג. זיי, די ניט־אידען ציען אויף אבער די אידישע יעווסעקעס, זיי האלטען נאך אלעס אין לויפען מיט זייערע יעווסעקישע פערדלאך בארג אראפ, ניט קוקענדיג אויף דעם, וואס דאדורך ברעכט מען נאר האלז און נאקען.

עס גייט צו פסח, און טראצדעם וואס דער אטעאיסטישער קאנגרעס האט זיך ארויסגעזאגט געגען די געוואלד־מיטלען, האט די אידישע קאמו־ניסטישע פרעסע אנגעהויבען מיט פולען "פראכט און גלאנץ" איר אנטי־פסח קעמפין, און די אידיש־קאמוניסטישע צייטונגען דרוקען זייערע פראגראמען, ווי אזוי צו באקעמפען דערפאלגרייך דעם קאנגרעס־רעוואלוצי־אנערען יום טוב פסח, אזוי איז דער בארקאווער "שטערן" ארויסגעקומען מיט פאלגענדען רוף, געבענדיג גאנצע זעקס געבאט:

"1. יעדער איד, צי ער איז אן ארבייטער, א קוסטאר, אן אנגעשטעל־טער אדער א קאמוניסט, זאל ארבייטען א גאנץ פסח.

"2. קיין איינציגער איד זאל ניט געהן פסח אין שול.

"3. קיין סימן פון מצה אדער אנדערע פסח'דיגע ארטיקלען זאלען זיך ניט געפינען אין אידישע הייזער.

"4. יעדער איד זאל צושטעלען זיין טלית און תפילין, לייכטער און רעליגיעזע ספרים אלס "דזשאנק" וואס זאל פארקויפט ווערען פאר אינדו־סטריאלייזאציע־צוועקען.

"5. אידען זאלען רעזיגנירען אלס מיטגלידער פון דער קהלה.

"6. אידען זאלען זיך אפיציעל אנשליסען אין דער "ליגע פון גאט־לאזע".

בארקאוו איז נאך מסתמא אלץ א קלענערע שטאדט פון מאסקווע, און אלס א פראוויזיע שטאדט, האבען וואַרשייגליך די יעווסעקעס דארטען מער צייט צו טראכטען. אבער דער מאסקווער טומעל און ראש רויבט מסתמא אוועק צופיעל צייט און ענערגיע ביי די דארטיגע פירער. האט שוין דאר־בער דער מאסקווער "עמעס" זיך געמוזט באנוגענען מיט גאנצע צוויי רופען וועניגער. דער נוסח פון דעם מאסקווער רוף, וואס עס האט צושיקט דער "עמעס" אנטהאלט דאריבער נאר פיער לאזונגען:

"1. געגען פסח און פאר דער פיאטילעטקא.

"2. געגען דעם פאראייניגטען אנטי־סאוויעטישען צוג פון צלם און מגן־דוד ווען מיר מיט פארשטארקען דעם שוץ פון די סאוויעטען.

"3. יעדער ארבייטענדיגער איד זאל אפיציעל רעזיגנירען פון דער קהלה.

"4. יעדער ארבייטענדיגער איד זאל פריוויליג צושטעלען זיינע רע־ליגיעזע ארטיקלען פאר דער אינדוסטריאליזאציע".

פיער און זעקס — דאס מאכען אויס גאנצע צען עשרת הדברות, און וואס ענטפערען די רוסישע אידען אויף דעם?

אט דערציילט א "איטא" טעלעגראמע פון מאסקווע:

"אין דער צייט וואס די אידישע קאמוניסטען גרייטען זיך צו דעם ברייטען אנטי־פסח קאמפיין, זאמלען די רעליגיעזע אידען איבער'ן גאנצען לאנד מעות חיטים, כדי צו באזארגען די ארימע מיט מצות אויף פסח. א צאל שטאדט־ראטען האבען אויפגעפאדערט די מצה־בעקערייען זיי זאלען אויזעקגעבען די מצה־מאשיינען פאר אינדוסטריאליזאציע־צוועקען".

און די יעווסעקען וועט ניט געמען לאנג איינצוזעהן, אז מיט זייער איבערטרייבען די אנטי־פסח אגיטאציע דערגרייכען זיי פונקט דאס פאר־קערטע, צו וועלכען זיי ציעלען.

די פארזאמלונג פון דער הינער „היאס"

א צאל אידישע ארגאניזאציעס האבען זונטאג געגעטפערט דעם רוף פון דער אידישער אימיגראציאנס געזעלשאפט, און דורך זייער פארטרעטער־שאפט אויסגעדריקט דעם ווילען — צו פארשטארקען די טאראנטער אפ־טיילונג.

די הינע אפטיילונג פון דער אידישער אימיגראציאנס־געזעלשאפט טוט גוטע גאליכע ארבייט. און זי טוט עס אויף אשמילען ניט־שרייאיגען אופן. אבער דערפאר פון א גרויסען פאזיטיווען ווערט, און יעדע פארשטאר־קונג פונ'ם קאמיטעט, וועט אויך מיינען א פארשטארקונג פון דער ארבייט.

לאמיר האפען, אז דאס איז נאר געוועזען אן אנהויב. און אז נאך א גרעסערע צאל ארגאניזאציעס וועלען זיך אפרופען. און די ארבייט, פאר־שטארקט מיט נייע כחות, וועט ווירקליך אוועקגיין אויף א גרעסערען מאסשטאב.

פונ'ם ענגליש־אידי־שען ביכער־מארק

פון א. ר'

דער צווייטער באנד פון דר. שמריה לעווינ'ס אויטא־ביאגראפיע.

"Youth in revolt", by Shmarya Levin, Harcourt, Brace & Co. New York.

דר. שמריה לעווינ'ס אויטאביאגרא־פיע דרוקט זיך דערווייל אין פארזעצונ־גען אין "פארווערטס". און ווען דער שרייבער פון די שורות האט אים מיט עטליכע וואכען צוריק געשטעלט די פראגע, צי וועט עס אויך דערשיינען אין בוך־פארם, האט ער געצויגען מיט די אקסלען, באמערקענדיג דערביי, אז עס איז אפילו ניטא קיין אויסזיכטען, אז עס זאל זיך קענען באצאלען פאר די אויסגאבען, סומך זייענדיג זיך אויך דערביי אויף דער מיינונג פון מאנכע, וועלכע זענען גוט באקאנט מיט'ן אידישען ביכער־מארק.

און עס איז א ביטערער אמת. מיר ווייסען אלייז פון פיעלע פאלען ווען שרייבער האבען זיך אנגעשטרענגט ארויס־צוגעבען געוויסע זאכען, און זיי ווערען גאנץ וועניג פארקויפט. מיר האבען אידיש־לייענער, אבער וועניג אידיש־קויפער. איז דאריבער קיין וואונדער ניט, וואס זאכען פון א אידישען אינהאלט, דערשיינען יעצט גאנץ אפט אין אן אנדער שפראך, כאטש עס איז אן איבערזעצונג, און אין אידיש טראכט מען נאר ניט וועגען ארויסגעבען זיי. א גוטער ביישפיעל וועגען דעם איז טאקע דר. ש. לעווינ'ס אויטאביאגראפיע. מיט א פאר חדשים צוריק איז דערשיינען אין ענגליש דער ערשטער באנד פון זיין אויטאביאגראפיע ("טשיילדהוד אין עקזיל". אויף וועלכען מיר האבען אין צייט אויפמערקזאם גע־מאכט פאר די "זשורנאל"־לעזער) און חיינטיגען חודש שוין איז דערשינען דער צווייטער באנד, און אין די קומענדע פאר חדשים וועלען דערשיינען די אנדערע צוויי בענד פונ'ם ווערק. אז אזא באקאנטער פארלאג ווי הארקאורט, בריים און קא. האט גענומען אויף זיך די פיער בענדיגע אויסגאבע, איז א סימן, אז עס איז דא א מארק פאר דעם. כאטש זיי האקריפען זיך צו א גאנץ הויכען פרייז, ארום דריי דאלאר א בוך, אדער א באנד, א פרייז וואס פאר א אידיש בוך וואלט מען נאר ניט צו רעכענען.

אין דעם ערשטען באנד פארענדיגט דר. ש. לעווינ'ס זכרונות מיט'ן אנ־הויב פונ'ם יאר 1881, און אין דעם צווייטען באנד זעצט ער פאר זיינע זכרונות און איבערלעבונגען, אנהויבענדיג מיט דער פאגראמען־פעריאדע, און פאר־ענדיגט מיט דער צייט פון זיין שטודיום אין דייטשלאנד, אין די ציינציגער יארען.

אן אויטאביאגראפיע — אבער עס איז מער ווי א שילדערונג פון ענגען פער־זענליכען לעבען. דאס זענען געוועזען שטורם און דראנג טעג אין אידישען לע־בען, און די דאזיגע פעריאדע שילדערט דר. שמריה לעווין אויסגעצייכענט, דורכפיי־רענדיג א רייע שילדערונגען פון די באַ־קאנטע אידישע פירענדע פערזענליכקייי־טען — אחד העם, סירקין, מענדעלי, ראוו־ניצקי און אנדערע. מיר באקומען אויך שילדערונגען פון גאנצע אידישע סביבות, פון דער אידישער שטאדט מינסק ביז קענינסבערג. וואו אפילו די קריסטליכע אידיש, כדי צו קענען צוזאמענדרעהן זיך מיט די אידישע חולאים, וועלכע פלעגען קומען פון פוילען און ליטע.

דער צווייטער באנד ווי דער ערשטער איז איבערזעצט אין ענגליש פון מאריס סעמיעל.

* * *

די "רזשואיש פאבליקיישאן סאסייטי" האט לעצטענס ארויסגעגעבען אין איר "קאמיוניטי" סעריע די נעשיכטע פון די אידען אין לאנדאן, געשריבען פון אלקן. נייטען אדלער. אין דער אפטיילונג פון אידיש־קלאסישער ליטעראטור אויף יעקב שיפ'ס נאמען האט אנגעהויבען צו דער־שיינען דער "ספר העקרים" פון יוסף אלבו, מיט'ן העברייאישען טעקסט און ענגלישער איבערזעצונג זיינט ביי זייט. חוץ דעם האט די "סאסייטי" די טעג ארויסגע־געבען שלום אש'ם דראמע "שבתי צבי" אין ענגלישער איבערזעצונג.

אבער וואהרס עס שטייט אויף דער אי־בערזעצונג אנגעשריבען: "איבערזעצט פונ'ם רוסישען". איז א שטיקעל קשיה. דערווייל איז נאך שלום אש א אידישער שרייבער.

אכט קאמוניסטען פאר'משפט

בעלגראד, יוגאסלאוויע, מערץ 22.

דער פראצעס פון די 21 קאמוניסטען האט זי דא היינט געענדיגט, 13 זענען באפרייט געוואָרען, 8 זענען פאר'משפט געוואָרען צו פארשיידענע טערמינען אין געפענגעניש פון איינס בין 10 יאר.

דער אידישער מסחר מיט 500 יאר צוריק

(א היסטאָרישע סטודיע פונ'ם לייפציגער מעסע־ארכיוו)

פון ז. האבער

אויס'ן היסטאָרישע ארכיוו פון דעם לייפציגער יריד קען מען גענוי ארויסנע־מען ווי אזוי אידען האבען מיט אן ערך פינף הונדערט יאָהר צוריק געפיהרט מסחרים. די דאָזיגע אויפצייכנונגען זענען זעהר וויכטיג, ווייל זיי בילדען א ניי קאַ־פיטעל אין דער געשיכטע פון אונזער ווירטשאפטליכער אנטוויקלונג.

צום ערשטען מאָל ווערט אין סוף פון פופצעהנטען יאהרהונדערט פארצייכענט אין דער געשיכטע פונ'ם לייפציגער יריד, אז עס זענען אהין אָנגעקומען פוילישע אי־דען. "חוץ די איטאליענער — הייסט עס דאָרט — זענען אין א גרויסער צאָהל גע־קומען אויך אידישע סוחרים פון פוילען". די קריסטליכע סוחרים פון דייטשלאנד און פון אנדערע לענדער, וואס פלעגען קומען קיין לייפציג, האָבען געאַרבייט מעשים. דער געשיכט־שרייבער דערצעהלט אונז אז די אינטרינגעס פון די קריסטליכע סוחרים אקעגען די אידישע זענען נאָר געווען דערפאר, ווייל "זיי האָבען איינגע־זעהן אז די אידישע סוחרים זענען טיכטי־גער פון זיי און וועלען זיי מאכען שטאר־קע קאָנקורענץ".

האָט מען אָנגעהויבען ארויסצוגעבען פארשיידענע גזרות און שטייערען, בכדי די אידען צו פארביטערען דאָס לעבען. מען האָט איינגעפיהרט לייבשטייערען, לאנדעס־שטייערען, וואגן־געלד, ברייקע־געלד, וועלכעס עס האָבען געצאהלט בלויז די אידישע סוחרים. געמיינט האָט מען אז עס זאָל זיי נכאה ווערען און זיי זאָלען אויפהערען צו קומען. אָבער די אידישע סוחרים האָבען אפילו מיט די שטייערען געמאכט א גוט געשעפט אויפ'ן לייפציגער יריד. אין זיבעצעהנטען יאהרהונדערט האָט מען ארויסגענעבען אָן אוקאז אז "מען טאָר די אידישע סוחרים ניט פארדינגען קיין געוועלבען און פלעצער וואָס געהען ארויס אויף דער שטראָס". האָבען זיך די אידען געמוזט אפשטעלען אין די אונ־טערשטע הייף, וואו אהין עס האָבען זיך דוקא צונויפגעטראפען די גרעסטע סוחרים פון דער גאנצער וועלט, ווייל זיי האָבען אָת בעמוזט געהאַלטען ניט אויפ'ן בירגערמייסטער דר. וועגדלער. די לייפצי־גער גלחים, וועלכע האָבען געהאט אין צענטער גרויסע הייזער און גרונטעס, האָ־בען פארדרונגען דוקא פאר אידישע סוחרים, ווייל זיי האָבען אם בעסטען געצאָהלט...

ערשט אין סוף פונ'ם אכצעהנטען יאהרהונדערט, ווען די אידען האָבען ער־לאַנגט, אז זיי הערען אויף צו קומען אויפ'ן לייפציגער יריד און האָבען טאקי א יאהר דורכגעפיהרט א סטרייק און ניט געקומען קיין לייפציג, ערשט דעמאָלט איז די גזרה אויפגעהויבען געוואָרען און אידען האָבען געמעגט דיינגען לאָקאַלען וואָס זיי האָבען נאָר געוואָלט.

דעמאָלט האָט זיך א לאַז געטאן א שטראָס פון אידישע סוחרים קיין לייפציג מארבע פנות העולם. אויס די אויפצייכנונ־גען פונ'ם לייפציגער מעסאמט און פונ'ם ארכיוו פון דעם "לייפציגער שטאטאס" שטעהט אין דעם, וואָס גרעסערע האָבען זיי צוגערעדט, אז זיי זאָלען אריינשמוג־לען דאָס געצייג אין דזשייל.

און שבת פריה איז אין קאורט דערצעהלט געוואָרען פאָלגענדע געשיכטע פון א זעכצעהן יעהריג מיידעל, פאקטיש א קינד נאָך וואָס געהט אין סקוהל. אָבער וועלכע עס האָט געשפיעלט די הויפט ראָלע ביים איבערגעבען די מאטעריאלען אין דזשייל.

דאָס קינד איז געקומען אין דער בע־גלייטונג פון איהר פאָטער, צוויי ברידער און א שוועסטער.

אליין נידריג געוואקסען, די בלאָנדע האָר פארוואָרפען איבערן שטערען און פארשטעלען די שעהנע אויגען. זעהר שעהן אָנגעטאן. מען זעהט אז דאָס איז א קינד פון בעליי־בתישע עלטערען. א לייטיש קינד, אָבער אביסעל פארפיהרט.

דאָס געריכט איז געפאקט. אלע זע־גען נייגעריג צו הערען וואָס די פארברע־כערען האָט צו זאָגען. און אָט דערהערט מען די שטימע פון ריכטער, וועלכער קוקט זעהר מילד צום קינד, און פרעגט איהר בעטענדיג, אז זי זאָל דערצעהלען וואָס זי וויסט.

דאָס קינד נעהמט ארויס א שעהן טיכעלע, ווישט אויס די אויגען ווי זי זאָל וויינען, און מיט א נאָאיווער מינע דער־צעהלט זי, אז מיט צוויי וואָכען צוריק, האָט זי זיך באקענט מיט א בחור אויפ'ן גאס. א שעהן יונג, א געזונט, לעבעדיג בחור'ל. ער האָט איהר געזעהן דאָס ערש־טע מאָל, און נאכהער איהר אפגעוואָרט א צווייט מאָל.

לעצטען שבת האָט ער איהר איינגע־לאדען אין א טעאטער. זיי האָבען ביידע גוט פארבראכט, הנאה געהאט פון די מואוויס. זיך געהאלטען ביי די הענטלאך, און געפלוינען ווייט־ווייט איבער פעלדער און וועלדער.

ארויסגעהענדיג פון טעאטער האָט ער איהר דערצעהלט אז זיינער א פריינט זיצט אין דזשייל, און אויב זי וויל איהם שיכטע ווי אזוי עס האָט פאסירט. און דער מיטהעלפען באפרייען זיין פריינט, זאָל זי געהמען א קליין זעגעל ביי איהר פאָטער אין הויז. צוגעהן צו די וועגס פון דזשייל. דאָרט הערט הענגען א שטריק, צובינדען דאָס זע־געל, און ווייטער גאָר ניט.

זי האָט ניט געפעגט ביישטעהן דעם נסיון, פון העלפען איהר טעאטער באגליי־טער, דעם שעהנעם יונגען בחור, וועלכער איז ערשט מיט איהר ארויס פון טעאטער. זי איז אוועק אהיים, ארונטער אין קעלער, גענומען איהר טאטענס זעגעל, און געטאן מעהר ווייסט זי ניט.

דער ריכטער הערט זיך אויפמערק־זאם צו צו דער געשיכטע פון קינד, וועל־כע פארשטעלט זיך די אויגען פון ווייננען, און שעהמט זיך צו קוקען אויף איהר פא־מיליע.

דאָס קינד איז געקומען אין דער בע־גלייטונג פון איהר פאָטער, צוויי ברידער און א שוועסטער.

אליין נידריג געוואקסען, די בלאָנדע האָר פארוואָרפען איבערן שטערען און פארשטעלען די שעהנע אויגען. זעהר שעהן אָנגעטאן. מען זעהט אז דאָס איז א קינד פון בעליי־בתישע עלטערען. א לייטיש קינד, אָבער אביסעל פארפיהרט.

דאָס געריכט איז געפאקט. אלע זע־גען נייגעריג צו הערען וואָס די פארברע־כערען האָט צו זאָגען. און אָט דערהערט מען די שטימע פון ריכטער, וועלכער קוקט זעהר מילד צום קינד, און פרעגט איהר בעטענדיג, אז זי זאָל דערצעהלען וואָס זי וויסט.

דאָס קינד נעהמט ארויס א שעהן טיכעלע, ווישט אויס די אויגען ווי זי זאָל וויינען, און מיט א נאָאיווער מינע דער־צעהלט זי, אז מיט צוויי וואָכען צוריק, האָט זי זיך באקענט מיט א בחור אויפ'ן גאס. א שעהן יונג, א געזונט, לעבעדיג בחור'ל. ער האָט איהר געזעהן דאָס ערש־טע מאָל, און נאכהער איהר אפגעוואָרט א צווייט מאָל.

לעצטען שבת האָט ער איהר איינגע־לאדען אין א טעאטער. זיי האָבען ביידע גוט פארבראכט, הנאה געהאט פון די מואוויס. זיך געהאלטען ביי די הענטלאך, און געפלוינען ווייט־ווייט איבער פעלדער און וועלדער.

ארויסגעהענדיג פון טעאטער האָט ער איהר דערצעהלט אז זיינער א פריינט זיצט אין דזשייל, און אויב זי וויל איהם שיכטע ווי אזוי עס האָט פאסירט. און דער מיטהעלפען באפרייען זיין פריינט, זאָל זי געהמען א קליין זעגעל ביי איהר פאָטער אין הויז. צוגעהן צו די וועגס פון דזשייל. דאָרט הערט הענגען א שטריק, צובינדען דאָס זע־געל, און ווייטער גאָר ניט.

זי האָט ניט געפעגט ביישטעהן דעם נסיון, פון העלפען איהר טעאטער באגליי־טער. מען מאטערט זי צו פיעל. זי ווייסט ניט וואָס זי האָט געטאן. זי באגרייפט ניט דאָס פארברעכען. גלויבט אז גוטע, יונגע געזונטע חברה, דארפען זיין פריי און ניט אין טורמע.

האָסטו געטראכט וועגען דיין טאט?

פרעגט דער ריכטער.

ניין!

ווייסטו אז דאָס איז א גרויס פאר־ברעכען צו לאָזען פריי גנבים?

ניין!

וועסטו עס טאן נאכאמאָל?

ניין!

געדענק זשע, ווענדעט זיך דער ריכ־טער צו איהר, אז דו מוזט א טראכט טאן וואָס דו האָסט געטאן, און אזוי ווי ביז איצט האָסטו נאָך ניט געטראכט, וועסטו אוועקגעפיהרט ווערען אין קינדער הויז פאר אכט טעג צייט, אום דו זאָלסט זיך באדענקען וואָס דו האָסט געטאן, — איז דעם ריכטערס אורטייל.

דעם מיידעלס בליקען באגעגענען זיך מיט'ן ריכטערס. זי כאפט שנעל צו איהר טיכעל צו די אויגען אויסצואוישען א טרעהר.

קען איך איהר נעהמען א היים אויף מיין פארגטוואָרטליכקייט? פרעגט דער פאָטער.

איך פארזיכער אכטונג צו געבען אויף איהר. זי פיהרען אין סקול, ניט לאָ־זען ארויסגעהן אליין אויף דער גאס?

ניין! קומט א שטרענגע שטימע פון ריכטער, אין וועלכע עס מערקט זיך א מוסר, און א וואָרנונג טאן.

דו האָסט געהאט צייט אכטונג צו געבען אויף איהר ביז איצט. און אויב דו האָסט עס ניט געטאן, וועלען מיר עס טאן אין לויף פון דער קומענדער וואָך.

דער ריכטער שטעלט זיך אויף. צוויי פאליסלייט נעהמען דאָס יונגע קינד ביי די הענט און פארשווינדען דערמיט.

די פאמיליע געהט ארויס פון געריכט טרויעריג און שעהמעווריג.

דער עולם האָט ליינטער אפגעאַ־טעמט פון דעם מילדען אורטייל.

אזוי האָט זיך געענדיגט דערווייל דער פראָלאָג פון דער קאָמעדיע, אין וועל־כער דאָס מיידעל האָט דערלאנגט דעם מאטעריאל.

די איבעריגע קינדער, צוזאמען מיט די אנטלויפער דארפען ערשט געמשפט ווערען.

איז געוואָרען א מיליאָנער

(פארזעצונג פון פיידזש 5)

לאנגט צו דער פעיליי פאמיליע. און ער האָט זיך אין א קורצער צייט אָרום אזוי אויסגעצייכנט אין זיין אמט, אז ער איז געוואָרען דער פאקטישער פארוואל־טער פון דער פירמע.

אין מאָנאט יולי, 1928, האָבען די דירעקטאָרען פון דער קאָלאָמביא בראָד־קעסטינג קאָמפאני געזוכט א פעהיגען יונגעמאַן, וועלכער זאָל קענען איבערנע־מען דעם אמט אלס פרעזידענט און פירער פון דער קאָמפאני. איינער פון די דירעק־טאָרען, וועלכער האָט געהאט געהערט זעהר פיעל וועגען דער זעלטענער פעהיג־קייט פון דעם יונגן פעיליי אלס פארוואל־טער און אָרגאניזאטאָר, האָט פארגעשלאָ־גען זיין נאמען פאר דער באָארד אָף דירעקטאָרס. א ספעציעלע קאמיטע איז באשטימט געוואָרען צו אונטערזוכען זיין רעקאָרד און די קאמיטע האָט צוריק אריינ־געבראַכט א רעקאָמענדאציע אז פעיליי זאָל געכעטען ווערען איבערצונעמען דיזען אמט מיט מיט עטליכע טעג שפעטער האָט פעיליי איינגעשטימט צו ווערען דער פרע־זידענט פון דער קאָמפאני.

ווען דער יונגער פעיליי האָט איבער־גענומען דעם אמט אלס פרעזידענט פון דער קאָלאָמביא בראָדקעסטינג קאָמפאני, האָט די קאָמפאני פארמאָגט ניט מעהר ווי איין בראָדקעסטינג סטיישאָן. ער האָט אבער אין פארלויף פון צוויי יאָהר צייט די קאָמפאני אזוי ארויפגעגאָרבייט אז זי פארמאָגט איצט שוין 75 בראָדקעסטינג סטיישאָנס. ווען ער האָט איבערגענומען זיין אמט, האָט די קאָמפאני באשעפ־טיגט 20 מענער, און איצט באשעפטיגט זי דריי טויזענט אָנגעשטעלטע.

ווען פעיליי איז געוואָרען פרעזידענט, האָט די קאָמפאני געבראָדקעסטעט אירע פראָגראַמען אין איין שטאָדט, און איצט ווערען איהרע ראַדיאָ פראָגראַמען געבראָד־קעסטעט פון אירגענד וועלכען ווינקעל אין די פאראייניגטע שטאטען, פון כמעט יעדען ווינקעל אין קאנאדע, מעקסיקאָ, קיובא, און די וועסט אינדישע אינזלען. די קאָמפאני האָט ניט געהאט איהר איי־גענע היים ווען דער 28 יאָהריגער פעיליי איז געוואָרען איהר פירער. אבער איצט, צוויי יאָהר נאָכדעם ווי ער איז אין אמט, האָט די קאָמפאני איהר איינגענעם הימעל־קראָצער אויף מעדיסאָן עוועניו, ניי־יאָרק.

אט אזוי האָבען צוויי אידישע יונגע־לייט דורך זייער איינענער פעהיגקייט זיך דערשלאָגען צו אזעלכע הויכע עמטער און צו גרויסע פאָרמעגען. דער איינציגער אונטערשיעד צווישען זיי ביידען איז, וואָס פאָרנאָר איז א געוועזענער אימיגראַנטען אינגעל און פעיליי איז געבוירען געוואָרען אין אמעריקאָ.

א שנעל מיטעל א סוף צו מאַ־כען פון דער בייבי'ס אומרוה

"וגי אלע יונגע מאמעס — שרייבט א פרוי פון סיראקיוז נ. י. — פלעג איך זאָרגען יעדעס מאָל וואָס די בייבי האָט געוויינט. עסליכע מאָל וועל זי איז אומ־רוהיג געוואָרען אדער איז געווען פאר־שטאָפט האָב איך פראָבירט קעסטאָר אויל; זי האָט עס אבער ניט געקענט אויפהאלטען. אונזער דאָקטאָר האָט אונז געהייסען פראָבירען פלעטשער'ס קעסטאָ־ריע ווייל עס איז אומשעדליך און בייבים האָבען עס ליב. דערמיט בין איך פטור געוואָרען פון מיינע זאָרגען און איך האָב עס זייט דאמאלסט גענוצט פאר אלע מיינע קינדער". קעסטאָריע איז שטענדיג מחיה די מוטערס מיט דעם וואָס עס מאַכט שנעל א סוף פון בייבי'ס און קינ־דער־קראַנקהייטען; "פאָליק", פארשא־פונג, קאָלדס און אנהליכעס. דערפאר פאר־קויפט זיך עס אזוי פיעל און איז אזוי פאָפולער. ווי אלע גוטע זאכען זוכט מען עס נאָכצומאכען; אבער די אמת'ע קעס־טאָריע — דער ריינער ווערשטעטבעל פראָדוקט — טראָגט שטענדיג אויף זיך די פלעטשער אונטערשריפט.

די היסטאָרישע סטודיע פונ'ם לייפציגער מעסע־ארכיוו

(פארזעצונג פון פיידזש 5)

אויפ'ן בירגערמייסטער דר. וועגדלער. די לייפצי־גער גלחים, וועלכע האָבען געהאט אין צענטער גרויסע הייזער און גרונטעס, האָ־בען פארדרונגען דוקא פאר אידישע סוחרים, ווייל זיי האָבען אם בעסטען געצאָהלט...

ערשט אין סוף פונ'ם אכצעהנטען יאהרהונדערט, ווען די אידען האָבען ער־לאַנגט, אז זיי הערען אויף צו קומען אויפ'ן לייפציגער יריד און האָבען טאקי א יאהר דורכגעפיהרט א סטרייק און ניט געקומען קיין לייפציג, ערשט דעמאָלט איז די גזרה אויפגעהויבען געוואָרען און אידען האָבען געמעגט דיינגען לאָקאַלען וואָס זיי האָבען נאָר געוואָלט.

דעמאָלט האָט זיך א לאַז געטאן א שטראָס פון אידישע סוחרים קיין לייפציג מארבע פנות העולם. אויס די אויפצייכנונ־גען פונ'ם לייפציגער מעסאמט און פונ'ם ארכיוו פון דעם "לייפציגער שטאטאס" אנהויבען איינגעדרענען זייערע סחורות און אין נעוואָרען א מיליאָנער.

אבער אין פארלויף פון צוויי יאָהר צייט די קאָמפאני אזוי ארויפגעגאָרבייט אז זי פארמאָגט איצט שוין 75 בראָדקעסטינג סטיישאָנס. ווען ער האָט איבערגענומען זיין אמט, האָט די קאָמפאני באשעפ־טיגט 20 מענער, און איצט באשעפטיגט זי דריי טויזענט אָנגעשטעלטע.

ווען פעיליי איז געוואָרען פרעזידענט, האָט די קאָמפאני געבראָדקעסטעט אירע פראָגראַמען אין איין שטאָדט, און איצט ווערען איהרע ראַדיאָ פראָגראַמען געבראָד־קעסטעט פון אירגענד וועלכען ווינקעל אין די פאראייניגטע שטאטען, פון כמעט יעדען ווינקעל אין קאנאדע, מעקסיקאָ, קיובא, און די וועסט אינדישע אינזלען. די קאָמפאני האָט ניט געהאט איהר איי־גענע היים ווען דער 28 יאָהריגער פעיליי איז געוואָרען איהר פירער. אבער איצט, צוויי יאָהר נאָכדעם ווי ער איז אין אמט, האָט די קאָמפאני איהר איינגענעם הימעל־קראָצער אויף מעדיסאָן עוועניו, ניי־יאָרק.

אט אזוי האָבען צוויי אידישע יונגע־לייט דורך זייער איינענער פעהיגקייט זיך דערשלאָגען צו אזעלכע הויכע עמטער און צו גרויסע פאָרמעגען. דער איינציגער אונטערשיעד צווישען זיי ביידען איז, וואָס דער פאָרנאָר איז א געוועזענער אימיגראַנטען אינגעל און פעיליי איז געבוירען געוואָרען אין אמעריקאָ.

דער אידישער מסחר מיט 500 יאר צוריק

(פארזעצונג פון פיידזש 5)

אבער דער דאזיגע גזרה פון פארביטען צו פארדרינגען אידען אָפענע געוועלבער, האָט ניט לאנג אויסגעהאלטען. דער ערש־טער וואָס האָט אידען פארדרונגען דיינ־גען, וועלבער אין זיין גרויסען הויז, וואָס איז געלעגען אין סאמע צענטער פון דער שטאָדט אין געווען דוקא דער לייפציגער אויס'ן היסטאָרישע ארכיוו פון דעם לייפציגער יריד קען מען גענוי ארויסנע־מען ווי אזוי אידען האָבען מיט אן ערך פינף הונדערט יאָהר צוריק געפיהרט מסחרים. די דאָזיגע אויפצייכנונגען זענען זעהר וויכטיג, ווייל זיי בילדען א ניי קאַ־פיטעל אין דער געשיכטע פון אונזער ווירטשאפטליכער אנטוויקלונג.

צום ערשטען מאָל ווערט אין סוף פון פופצעהנטען יאהרהונדערט פארצייכענט אין דער געשיכטע פונ'ם לייפציגער יריד, אז עס זענען אהין אָנגעקומען פוילישע אי־דען. "חוץ די איטאליענער — הייסט עס דאָרט — זענען אין א גרויסער צאָהל גע־קומען אויך אידישע סוחרים פון פוילען". די קריסטליכע סוחרים פון דייטשלאנד און פון אנדערע לענדער, וואָס פלעגען קומען קיין לייפציג, האָבען געאַרבייט מעשים. דער געשיכט־שרייבער דערצעהלט אונז אז די אינטרינגעס פון די קריסטליכע סוחרים אקעגען די אידישע זענען נאָר געווען דערפאר, ווייל "זיי האָבען איינגע־זעהן אז די אידישע סוחרים זענען טיכטי־גער פון זיי און וועלען זיי מאכען שטאר־קע קאָנקורענץ".

האָט מען אָנגעהויבען ארויסצוגעבען פארשיידענע גזרות און שטייערען, בכדי די אידען צו פארביטערען דאָס לעבען. מען האָט איינגעפיהרט לייבשטייערען, לאנדעס־שטייערען, וואגן־געלד, ברייקע־געלד, וועלכעס עס האָבען געצאהלט בלויז די אידישע סוחרים. געמיינט האָט מען אז עס זאָל זיי נכאה ווערען און זיי זאָלען אויפהערען צו קומען. אָבער די אידישע סוחרים האָבען אפילו מיט די שטייערען געמאכט א גוט געשעפט אויפ'ן לייפציגער יריד. אין זיבעצעהנטען יאהרהונדערט האָט מען ארויסגענעבען אָן אוקאז אז "מען טאָר די אידישע סוחרים ניט פארדרינגען קיין געוועלבען און פלעצער וואָס געהען ארויס אויף דער שטראָס". האָבען זיך די אידען געמוזט אפשטעלען אין די אונ־טערשטע הייף, וואו אהין עס האָבען זיך דוקא צונויפגעטראפען די גרעסטע סוחרים פון דער גאנצער וועלט, ווייל זיי האָבען אָת בעמוזט געהאַלטען ניט אויפ